

СТИХИРА СРБИМА СВЕТИТЕЉИМА — СКРАЋЕНА ВЕРЗИЈА СА  
ДОПУНСКИМ ТЕКСТОМ И КОМЕНТАРОМ

У првом делу наше студије о Стихири Србима светитељима говорили смо о два облика ове Стихире с обзиром на различит избор имена светих у њима<sup>1)</sup>). Наши текстови састављени су на основу главних историјских верзија Стихире и допуњени новим именима светих — а према Именику Срба светитеља који је израдио Св. архијерејски сабор 1962. године<sup>2)</sup>). При избору имена светих и композицији текстова за обе верзије, које смо означили и посебним називима, било је знатних тешкоћа. О њима нисмо говорили у првом делу студије. Међутим, ти проблеми веома су важни, па је потребно да се о њима нешто више каже сада — у уводу уз нашу скраћену верзију. Нама је нарочито стало да укажемо на то да је данас историјски потпуно оправдано поћи ка формирању два јасно издиференцирана облика Стихире, који ће се разликовати и по избору имена и по називу свом. Наш увод биће у ствари коментар уз неке начелне наше ставове изречене у првом делу ове студије. Коментар ће дати и образложење за једно алтернативно решење у композицији наших текстова. И најзад, размотрићемо и проблематику уз скраћени текст или скраћену верзију коју тек желимо да прикажемо.

Иако све историјске верзије имају формално један назив: „Стихира свјатим сербским“, ипак се оне разликују избором имена светих који у крајњој линији одлучује о исправности и адекватности овога назива. Ми смо већ раније нагласили да овај назив, строго узев, не би одговарао ниједној историјској верзији, јер нема Стихире са искључиво Србима светитељима. Па ипак, неке ћемо од њих означити, као саставе који тај назив могу носити, јер им је очигледна намена да прославе само Србе, иако из историјски оправданих разлога имају у себи 1—2 несрпска света. То је у првом реду најстарија — Георгијевићева Стихира, а затим она шира верзија у београдском србљаку. У првој је уз српске свете придодат и преп. Јован Рилски, а у другој поред Рилског и преп. Иларион Мегленски. Међутим, уношење њихово у круг српских светих има пуног историјског оправдања. Питање националности није се постављало некада као данас, а посебно је тешко утврђивање националности наших најстаријих јужнословенских анахорета. И саме разлике између Бугара и Срба у оно време нису биле тако јасно оцртане као данас. И језички и етнички они су били веома блиски, бар на подручјима где су се Бугари додиривали са Србима и Македон-

<sup>1)</sup> „Православна мисао“, 1964, свеска 2, стр. 67—85.

<sup>2)</sup> „Гласник“ 1962, стр. 282 (за септембар).

цима. Отуда је сасвим природно што су се Ј. Рилски и И. Мегленски од старина везивали за српске светитеље — анахорете. Јужнословенске подвижнике (отшелнике): Јована Рилског, Прохора Пчињског, Гаврила Лесновског и Јоакима Осоговског налазимо заједно као јединствену групу светих у многим историјским споменицима. Њима се често придружује и св. Иларион Мегленски. У житију преп. Јоакима Осоговског на једном месту читамо: „Јован и Прохор купно с Гаврилом с ними же преподобни отец наш Јоаким се честнаја четворица богоизбраное содружество“<sup>3)</sup>. У једном зборнику из 17. века забележен је посебан састав, тзв. „слава“, у којој налазимо иста имена (само је место Ј. Рилског споменут И. Мегленски): „четири звезде које су у последња времена засјале: Прохор Пчињски, Јоаким Сарандапорски, Иларион Меглински и Гаврило Лесновски“<sup>4)</sup>. Оваквих „слава“ има забележених и у другим историјским споменицима. У неким од њих круг ове четворице проширује се са још двојицом млађих подвижника: Петром Коришким и Јоаникијем Дјевичким<sup>5)</sup>. И стара иконографија потврђује ово „богоизбраное содружество“ прве четворице и ми у појединим манастирима наилазимо на фреске са овом четворицом заједно престављеном<sup>6)</sup>. Према свему реченом, присуство Ј. Рилског и И. Мегленског у верзијама Георгијевићевој и оној у београдском србљаку не доводи у питање карактер ових састава: јасно је да се ради о изразитим стихирама Срба светих.

Друкчије ствар стоји са венецијанском Стихиром (1776) и оном која је штампана са благословом патријарха Варнаве (1936). У њима налазимо далеко већи број светих других националности. У венецијанску верзију ушла су ова имена: преп. Ј. Рилски, св. Климент и Теофилакт (охридски архиепископи), св. Методије (првоучитељ и апостол словенски), св. Никодим, „мироточец сушч в Белграде (в) Албанији“, св. Наум (као и Климент, ученик Кирила и Методија) и св. Давид „цар болгарскиј“<sup>7)</sup>. А Варнавина верзија, поред ових 7 садржи још 3 имена: св. Кирила (брата Методијева), св. Илариона Мегленског и преп. Параскеву. Иако је констатовати да светитељи из ове групе припадају разним нацијама, па иако се ближе везују за јужнословенско подручје и Српску цркву, ипак се не могу сврстати у ужи круг српских светитеља. Очигледно је да су састављачи ових верзија имали ширу концепцију, а ми бисмо рекли да је у питању посебна традиција и то традиција широког прослављања светих разних националности у Пећкој патријаршији. Познато је, наиме, да је Пећка патријаршија обухватала већи број националности на једном огромном пространству. Пећки патријарси су с правом у титули својој истицали имена више нација којима су били духовни поглавари. А и однос нација, блискост између њих и снага општеобједињујућег православља била је далеко

<sup>3)</sup> Леонтије Павловић: „Култови лица код Срба и Македонаца“, Смедерево 1965, стр. 25. — Ова књига највише нам је користила у другом делу наше студије и већи део историјског материјала, посредно или непосредно, цитиран је према овој књизи.

<sup>4)</sup> Исто, стр. 33.

<sup>5)</sup> М. Б. Милићевић: „Кнежевина Србија“, Београд, 1876, стр. 884—5 и М. Б. Милићевић: „Слава у Срба“ (Годишњица Н. Чушића, Београд, 1877, стр. 132).

<sup>6)</sup> „Култови лица...“ стр. 24, напомена 57.

<sup>7)</sup> Иларион Руварац: „Прилошки агиолошки“, Српски Сион, 1898, стр. 490.

јача тада него касније. Отуда и није чудо што је на такој основи, сасвим адекватно, могао понићи и шири култ поштовања светих. Ево како међунационалне односе у Пећкој патријаршији слика један од савремених познавалаца историје наше Српске цркве: „у време обнављања Пећке патријаршије, и неколико векова касније, постојало је на Балкану извесно православно јединство у коме се нису осећале толико јаке националне разлике између Бугара и Срба како је то касније настало. Осећање овога православног јединства и међусобне сродности између Бугара и Срба било је и у ово време и касније присније него што се то данас узима. Крајеви, који су после 1557. године ушли у састав Пећке патријаршије, а данас припадају Бугарској, представљали су прелазну област између Бугара и Срба. То што су се пећки патријарси тада називали и патријарсима „и Бугара“ показује... поштовање бугарског националног осећања код народа тих области“<sup>8</sup>). Мислимо да већ ово једно сведочанство историчара јасно указује на могућност широког поштовања светих разних националности у Пећкој патријаршији, па и касније кад ње више није било. У тој светлости треба тумачити и широки избор имена светих у верзијама које су под утицајем ове традиције настале. Ми ћемо, у потврду ове традиције, навести само нека сведочанства на која смо у току рада на историјским верзијама Стихире узгред наишли.

Иларион Руварац у „Прилошцима“ спомиње два интересантна извора који говоре у прилог традиције ширег поштовања светих. Први извор нама је познат — то су оне „славе“ које смо споменули. Руварац једну од таквих „слава“ цитира из рукописног зборника (Codex miscelaneus) који је у оно време био својина патријаршијске књижице у Карловцима, али напомиње да таквих „слава“ има забележених на више места. Оне су у ствари своје врсте „здравнице“ које су биле у обичају при резању славских колача у нашем народу. Заправо о томе говоре други, а Руварац објашњава да су оне „молитвени помен свих светаца и светитеља распоређених у чинове, који се почињу са „в св-з 8 и чкств“ или са „ва молеб и похвалс“<sup>9</sup>. О овим славама говори и Леонтије Павловић. По њему оне имају свој почетак у нашим манастирима, особито Хиландару, а потичу још из 17 века<sup>10</sup>). Овај облик помињања и прослављања светих има посебног значаја за нас. „Славе“ су један доказ више да су се у 17. веку, дакле пре појаве „Стихире Србима светитељима“, помињали наши српски светитељи, наравно не посебно него у ширем оквиру са општехришћанским па и старозаветним светима. Овакве „славе“ народ је ширио и утврђивао. Ми нисмо били у могућности да проучимо већи број оваквих „слава“, али нам и ове које смо проучили јасно показују да се у ширем оквиру светих помињу не само имена српских него и јужнословенских светих: међу овима су и четворица, па и шесторица, јужнословенских анахорета. Посебно наглашавамо да су ту и Ј. Рилски и И. Мегленски. Осим њих спомиње се и преподобна м. Параскева (Трнова Петка). Штавише, у неким „славама“ нађе се и име светога које ниједна од историјских

<sup>8</sup>) Др. Боко Слијепчевић: Историја српске православне цркве, I књига, Минхен 1962, стр. 335—6.

<sup>9</sup>) Српски Сион, 1898, стр. 474.

<sup>10</sup>) Кулатови лица... стр. 277.

верзија не спомиње, а култ томе светом стварно постоји у народу (на пр. Ромило Раванички). У сваком случају, ове славе не само да сведоче о широком поштовању светих у смислу традиције Пећке патријаршије, него су оне, по нашем мишљењу, *прототипови* каснијих специфичнијих облика тј. Стихира Србима светитељима. Ми не тврдимо, али са доста разлога претпостављамо да су ове „славе“ могле утицати бар идејно да дође до нових облика који ће обухватити и прославити имена само српских и јужнословенских светих.

Руварац у вези Стихире цитира и „Стематографију“ Христофора Жефаровића<sup>11)</sup>. И колико год он на ово дело гледа очима човека који тражи да се избор имена светих врши по строгом критеријуму србљака, толико ми у широком избору светих, чији су ликови илустровани у овом делу, видимо још једну потврду више да је стварно постојала јака традиција ширег поштовања светих у Пећкој патријаршији. И не само да се уз српске свете у овом делу појављују и бугарски и други свети, него су они, у духу националне толерантности тадашњег времена, дати у паровима разних националности: св. Давид, цар бугарски, представљен је заједно са српским краљем Драгутином (св. Теоктистом); св. Методије, првоапостол словенски, Грк, са св. Јефремом, патријархом српским; св. Наум, Македонац са св. Никодимом, мироточцем, уз чије име стоји „сушч в Белграде (в) Албанији“; св. Климент, Македонац са св. Теофилаком, Грком, а напоредо су дати у троје: преп. Параскева, св. Георгије Кратовски и св. мајка Ангелина. Своје дело Жефаровић посвећује патријарху Арсенију IV, наводећи у посвети пуну титулу пећких патријараха: „Архиепископу свих Срба, Бугара, западног Поморија, Далмације, Босне, Подунавља и целог Илика патријарху.“<sup>12)</sup>

\*  
\* \* \*

Нешто више места у овом уводном коментару посветили смо избору имена светих у нашој широј верзији тј. питањима која се тичу те проблематике. Приказали смо онај историјски материјал који може бити од значаја за осветљавање и решавање овог питања. За нас је то најзначајнији проблем у нашем раду. Релативно је лакше било саставити текст уже верзије тј. текст чисто српских светих. Али и ту је било тешкоћа.

У широј верзији проблем је настао код избора имена у групи *словенских и осталих светих*, о којима смо управо говорили. Показала се значајна разлика у избору имена из ове групе према поменутиим верзијама с једне и Именику Св. архијерејског сабора с друге стране. Од оних 10 имена из венецијанске и Варнавине верзије, саборски Именик означаје само четворицу: св. Кирила, Методија, Климента и Наума; осталих 6 (преп. Ј. Рилског, И. Мегленског, св. Теофилакта, Давида, Никодима и преп. Параскеву) Именик не спомиње. Уместо ових, у њему су дата нова имена, која нисмо сретали у историјским верзијама Стихире:

<sup>11)</sup> Српски Сион, стр. 489—490.

<sup>12)</sup> Стематографија, М. Српска, Н. Сад, 1961 (фототипско издање).

- 1—3. св. Сава, Горазд, и Ангеларије (који са већ споменутом четворicom дају пун број „св. седмочисленика“)
4. св. мч. Анастасије (29. август)
5. св. мч. Ангел (5. децембар)
6. св. мчца Злата Мегленска (13. октобар)
7. преп. мч. Никита Светогорац (4. април) и
8. свмч. Христо (28. новембар).

Именик има 12 изриком наведених имена, али је после свмч. Христа, као последњег у низу, речено „и других“<sup>13)</sup>. То би могло да значи да се у ове неспоменуте могу прибројати и оних 6 имена из историјских верзија. Међутим, ако Именик пажљивије проучимо, видећемо да у њему није поента на старој традицији: да се она обнови и оснажи у пуној мери. Именик је оријентисан на попуњавање имена новијих и млађих светих. То се види по старости култова: са изузетком „св. седмочисленика“ који се везују за 9. и почетак 10. века, сви остали су с краја 18. или једва нешто раније, а преп. мч. Никита Светогорац упокојио се чак 1808. г. Раздобље од 10—18. века није заступљено са именима из групе словенских и осталих светих, а то су имена о којима ми расправљамо. Очигледно је стара традиција у саборском Именику добила само делимичну афирмацију.

Ми смо се овде нашли у великој тешкоћи. При решавању овог проблема одлучили смо се за два алтернативна решења. Првим решењем, које смо већ објавили у нашој широкој верзији, очували смо у пуном броју све оне свете из ове групе како их нађосмо у двама историјским верзијама. Друго решење рађено је према интенцијама Св. архијерејског сабора, па смо за основ узели групу „св. седмочисленика“ и њој придодали она три света из старе традиције који се у највећем броју историјских споменика и у живој народној традицији спомињу: то су преп. Ј. Рилски, И. Мегленски и преп. Параскева. Сви остали из Именика и из старе традиције обухваћени су општим изразом „и прочим свјатим“. Наравно, ова се имена по потреби могу и изриком спомињати, на крају текста, на исти начин и по истој техници убацивања имена како то чинимо на крају наше скраћене верзије, о чему ће касније бити речи. Уосталом, наши нотни прилози приказаће у целости не само скраћену верзију — њен *стални* или *неизменљиви* и *допунски* или *измењени текст* — него и делове који се односе на ширу верзију (друго алтернативно решење за имена из групе словенских светих, о чему смо говорили, и начин убацивања оних имена која су у широкој верзији обухваћена изразом „и прочим свјатим“).

У даљој разради наше шире верзије није било већих проблема. Сва имена из уже групе — а то су само Срби свети — ушла су у нашу ширу верзију. Минимална измена (допуна) је у овоме: уз имена српских деспота — Стефана, Максима и Јована — додато је и име Георгија, јер се оно јавља у свим историјским верзијама. То име налазимо и у скраћеној верзији у „Страном пјенију“ Ст. Мокрањца и у Стихири српским светитељима у Зборнику посвећеном патр. Варнави, издање Српске манастирске штампарије у Срем. Карловцима, 1937, стр. 700. Осим овога св. Григорија Молчалника, као синаита, пребацили смо из уже групе Срба светих у групу синаита.

<sup>13)</sup> Гласник, 1962, стр. 282.

У ужој верзији нашој проблем нам је задала група „синаита“. У историјским верзијама ова група имена се и не појављује. Међутим, у тексту једне од „слава“ о којој говори Руварац у „Прилошцима“ (а тај податак смо већ цитирали делимично), уз име кнеза Лазара спомиње се и „отац Ромил иже в Раваници“<sup>14</sup>). Радослав Грујић је међу српске светитеље убројао и тројицу синаита: Ромила Раваничког, Григорија Горњачког и Зосима Туманског<sup>15</sup>). Прву двојицу курзивом бележи и најновији велики календар „Црква“ за 1965. годину, што је знак да се убрајају у Србе светитеље<sup>16</sup>). Међутим, за друге синаите се не може рећи да су били Срби, а некима тачно знамо њихово страно порекло. О њима највише говори Леонтије Павловић у своме делу<sup>17</sup>). Будући да имена из ове групе синаита у старијој литератури нигде нису означена као имена српских светих, ми их из опрезности нисмо унели у нашу ужу верзију тј. у Стихиру Србима светитељима. Исто тако није нам изгледало као најбоље решење ни то да неке од њих — Србе светитеље — извојимо из ове хомогене групе, па да их појединачно прикажемо у нашој ужој верзији. Када смо овај проблем решавали, дело Леонтија Павловића „Култови лица код Срба и Македонаца“ још није било објављено, а нама се чини да баш у њему овај проблем налази своје решење. А. Павловић је на научну основу поставио основно питање: утврђивање критеријума за разврставање култова светих и опредељивање њихово по националности. У оквиру те проблематике он предвиђа 3 случаја или 3 услова:

1. да је носилац култа својим пореклом припадао нашим народима,
2. да је живео на нашој територији и
3. да је култ настао у нашој средини, мада носилац није припадао нашем народу (случај Јелене Анжујске, патријарха Јефрема и Ангелине Бранковић).<sup>18</sup>)

Према овоме излази да синаити — Срби по горњем критеријуму удовољавају условима под тачком 1 и 2, а сви остали могу се сврстати у српске свете ако удовољавају условима под тачком 2 и 3. Наиме ово изгледа сасвим прихватљиво. Јер, заиста, мора се имати у виду да су синаити страног порекла (они који се помињу у Именику) већи део свога живота или бар последње своје године провели на тлу и подручју нашег народа и наше цркве, да су на том подручју, а то ће рећи на оном делу винограда Господњег који припада Српској цркви, духовно делали и своје духовне плодове народу српском оставили. И што је најважније: остваривши духовно јединство и сродство са српским народом, они су се ту и упокојили и своје свете мошти као највеће благо Србима завештали. А познато је да су мошти најважнији фактор за

<sup>14</sup>) Српски Сион, стр. 474.

<sup>15</sup>) Народна енциклопедија СХС, види под одредницама „Српски светитељи“ стр. 368 и под „Синајски манастир“ стр. 134.

<sup>16</sup>) Календар „Црква“ за 1965, види под 29/16 јануар и 20/7 децембар.

<sup>17</sup>) Култови лица, поглавља „Датирани локални култови“ стр. 195—207.

<sup>18</sup>) Исто, стр. 9.

стварање и ширење култова. По овоме видимо да формално, биолошко-физичко порекло човека и припадност национална није одлучујући фактор у стварању култова и одређивању националне припадности тога култа. Много је важније да постоји одређена духовна повезаност с народом и живот до смрти у једној народносној средини. И заиста, тако се може једино и разумети зашто је наш народ Јелену Анжујску, пореклом Францускињу, иначе велику добротворку нашу, поштовао и сматрао као своју „Свету Јелену“<sup>19)</sup>, а исто тако и св. Ангелину, која такође није била српског порекла. И за дивно чудо: управо су њих две, пореклом странкиње, у оквиру култа добиле и посебне биографије, што ниједна друга од светих наших жена нема<sup>20)</sup>. За уношење синаита који су живели на нашем подручју у круг српских светих — можда би било значајно испитати код синаита стране народности да ли су добили култ у народу одакле воде порекло. Мада то не мора бити запрека да се они и код нас и у народу одакле потичу подједнако славе, али је очигледно један разлог више да они добију култ код нас ако у свом народу уопште немају култа.

Осим проблема око избора имена за обе наше верзије, па и за скраћену верзију, значајно је утврдити што бољи и правилнији редослед њихов у текстовима. Можда би најбоље било да се имена светих групишу у чинове и редове, па да у том кругу иду хронолошким редом. На то указује и сам почетак Стихире:

- круг просветитеља и учитеља
- краљеви и цареви
- кнезови и деспоти.

Наравно, даље следе и редови који на почетку Стихире нису изриком наведени:

- преподобне жене и
- подвижници (отшелници).

Међутим, већ и саме историјске верзије којих смо се држали, нису у потпуности остварили ово груписање, премда се види да се томе донекле тежило. Ми смо били још у тежој ситуацији, јер је при састављању текста требало водити рачуна и о мелодији и настојати да се она што мање измени. Несумњиво да облик мелодије онакав какав је у запису Косте Манојловића (види „Страно Пјеније“ и „Опште појање...“ Ст. Мокрањца) има посебну уметничку вредност и зато тај облик музички треба што је могуће боље сачувати. Отуда смо пазили где ћемо, приликом проширења текстова, поједина имена светих убацивати — да бисмо музички облик заиста што боље сачували. Због тога принцип груписања по чиновима, а унутар чиновна ређање имена по строгој хронологији — нису могли бити потпуно заступљени.

Било би још проблема које би требало размотрити у нашем коментару (нпр. морфолошке, ортографске и друге коректуре старих црквенословенских текстова Стихире, које су у нашим новим текстовима бар донекле извршене, затим детаљније расматрање и проучавање проблематике око усклађивања текстова са мелодијом 5. цркве-

<sup>19)</sup> Исто, стр. 87.

<sup>20)</sup> Борђе Сп. Радојичић: Развојни лук старе српске књижевности (Летопис М. Српске за април 1960, стр. 333).

ног гласа), али ми одустајемо од тога, јер би рад наш прешао планирани оквир ове студије. Осим тога, ова питања, за сада, нису најактуелнија нити од примарне важности.

\*  
\*   \*  
\*

Скраћена наша верзија има, у главном, практични значај. Док смо у потпуним верзијама — широј и ужој — ишли затим да обухватимо по могућству сва имена светих која према историјском наслеђу у те оквире спадају, у скраћени наш текст уносимо само имена по избору, односно тачније — формирамо *стални* — *неизменљиви текст* ове верзије. У овај текст, како рекосмо, улазе само одабрана имена. Сва остала имена светих, била она споменута у Именику саборском или у некој историјској верзији или најпосле она која се чувају у живој народној традицији и култу, — могу ући у састав *сталног текста* и то појединачно или у групи, у облику тзв. *допунског текста*. Ради се, наиме, о придодавању или убацивању појединих имена на крају нашег сталног текста. Ово убацивање врши се посредством краће текстуралне формуле, али о томе ће бити касније говора.

Најпре да кажемо нешто о критеријуму за избор имена у наш стални текст. Одалучили смо се да у стални текст уђу имена оних светих који имају службу у београдском србљаку. Њих има укупно 22. Томе броју додали смо још два имена: св. Петра Цетињског и св. Стефана Високог, јер су и њима написане службе, које ће свакако ући у састав првог новог србљака који буде штампан. Преко овога броја (24) долазе у обзир и они свети који немају посебне службе, али имају друге елементе култа и најдужу традицију прослављања у цркви. Ми смо за стални текст скраћене верзије узели у обзир само Србе свете, јер смо ову верзију замислили као извод из потпуне верзије „Стихире свјатим сербским“. Међутим, то не значи да се наш *допунски текст* не може проширити и са именима најширег круга тј. и српским и несрпским светима. Ми смо то и учинили и наши нотни прилози ће то лепо илустровати.

Као Србе светитеље који немају службе у србљаку, а сматрамо да имају најдужу традицију прослављања — узели смо оне из најстарије Георгијевићеве Стихире:

1. св. Владислав (краљ српски)
2. преп. Теоктист (краљ Драгутин)
3. преп. Анастасија (мати св. Саве)
4. преп. Јелена (Анжујска)
5. св. Георгије (Бранковић)
- 6—9. најстарије анахорете Срби:
  - преп. Прохор Пчињски
  - преп. Јоаким Осоговски
  - преп. Гаврило Лесновски и
  - преп. Петар Коришки.

Са ових 9 имена Срба светих, од којих неки, према А. Павловићу имају општи култ, а неки само локални (група — Локални датирани култови) ми бисмо могли закључити стални или неизменљиви текст



наше скраћене верзије. Он би бројао укупно 33 имена. Међутим, ми смо по личном нахођењу овај број повећали још за 7 имена руководећи се при избору посебним разлозима. Али то не значи да ово проширење сматрамо неопходним. С друге стране, дозвољавамо да у овај проширени круг могу, према нахођењу других, ући и друга имена. У сваком случају, укупан број од 33 имена сматрамо да је реалан у смислу критеријума за избор у стални текст наше скраћене верзије.

Даље објашњење у вези наше скраћене верзије излишно је, јер ће практично илустровање у облику нотних наших прилога бити довољно да се разуме цела ова верзија и сваки њен детаљ.

Текстуалну формулу за убацивање имена на крају нашег сталног текста компоновали смо према устаљеним и сличним обрасцима у нашем богослужбеном песништву. Тако нпр. ако име светога убацујемо на дан када се по календару слави, онда ће одговарајући део формуле гласити:

„(име светога) твоју (вашу) же памјат всехвално (всегда) совер-

У случају да се име светог или група имена спомињу у неки други дан, онда ће тај део формуле гласити:

„(име светога) твоју (вашу) же памјат всехвално (всегда) совершајем“.

На крају желимо да подсетимо на оно што смо већ у првом делу нашег чланка напоменули: да скраћена верзија са допунским текстом може далеко већу примену наћи у богослужењу наше цркве од других двеју наших потпуних верзија, јер се као краћа може употребити на литургији као произвољни причастен, а као општа похвална песма иде уз сваку пригодну и молитвену употребу.

\*  
\*   \*  
\*

Две верзије Стихире компоноване именима светих по једном данас већ јасном критеријуму, са тачно прецизираним и диференцираним називом — јесу потреба нашег времена. Један јединствени назив за обе верзије није могућан, а и примена класичног назива „Стихира свјатим сербским“ на шири састав српских и осталих светих — данас је неприхватљива. Међутим, нама се чини — и ту се ми исправљамо и допуњујемо у односу на оно што смо у првом делу наше студије напоменули — да би у једној свеобухватној служби „Собору свјатим сербским“ могле наћи место обе верзије: једна да функционално удовољи потребама србљака, а друга са јасно истакнутим називом „Стихира сербским и иже с ними почитајемим свјатим“ — да покаже и истакне позитивну традицију из времена Пећке патријаршије о широком и напоредном слављењу Срба и осталих светих у нашој цркви. Мислимо да ову традицију треба и данас видно поштовати, а верујемо да ће се континуитет поштовања њенога наставити и у будућности.